

Domov

Peter Darovec

O problémoch prvého sveta...

...v prózach Barbory Hrínovej *Jednorožce* (Bratislava: Aspekt, 2020) a Ivany Gibovej *Eklektik bastard* (Bratislava: OZ Vlna / Drewo a srd, 2020)

recenzie

O týchto knihách sa už povedalo aj napísalo dosť. Napokon, obe boli spolu finalistkami zrejme najprestížnejšej prozaickej ceny na Slovensku a obe rôzne významné ceny aj získali. Ak k doterajšej odozve týchto kníh ešte s odstupom času čosi pridať, tak azda len úvahu nad niečím, čo majú spoločné nielen ony, ale čo môžeme identifikovať aj v ďalšej, počtom i významom relevantnej časti súčasnej slovenskej prózy a čo môžu práve tieto dve knihy – každá svojím spôsobom –, reprezentovať.

Zbierky krátkych próz Barbory Hrínovej *Jednorožce* a Ivany Gibovej *Eklektik bastard* rovnako ako mnohé iné, i keď menej oceňované knihy, tematizujú problémy prvého sveta. Týmto termínom sa ironicky označujú také problémy, ktoré vlastne žiadnymi skutočnými problémami nie sú. Referuje sa tak o vyspelej civilizácii, ktorej členovia v každodennom živote riešia najmä výber vhodného šampónu či tipy na víkendový výlet. Lenže v skutočnej literatúre ide napokon vždy o skutočné problémy – akokoľvek nezáväzne hravo sa bude tá literatúra tváriť. V prípade týchto dvoch kníh bude potom tým skutočným problémom absencia problémovosti nášho prvého sveta a z nej vyplývajúca absencia zmyslu (Gibová) či prekrývanie skutočných ľudských problémov nánosmi prvosvetovej každodennej banality (Hrínová).

Absencia veľkých, dramatických, do centra postavených problémov charakterizuje azda aj väčšinu súčasnej slovenskej literárnej produkcie, no tieto dve autorky si ju nielen dobre uvedomujú, ale ju aj relevantne tematizujú. S nadhľadom, humorom, pritom však hlboko a presne píšu o povrchnom svete neistoty a dočasnosti, o potrebe slobody vykupovanej prázdnotou, o identite v neidentifikovanom svete, o úskaliach komunikácie a bariérach vzťahov. O potrebe neustáleho odstupu od druhých a zároveň neustálej potrebe sa k nim približovať. Tematizujú hľadanie hlbšieho zmyslu v náhodnosti, ale aj nechcuť niečo veľké nájsť a zároveň sa zmeniť, pretože v tomto prvom svete sa vlastne žije veľmi pohodlne.

Významovo úzko korešpondujú už názvy oboch kníh, *Jednorožce* a *Eklektik bastard*. Milovníci jednorožcov hádam odpustia nemiernu úvahu, že toto bájne zviera by sa pri istom interpretačnom nastavení dalo vnímať ako eklektický bastard – podľa slovníkovej definície uvedenej aj na zadnej obálke Gibovej knihy ide predsa o niečo nesystémové, vytvorené spájaním rôznorodých prvkov. Dôležitejšia však iste bude možná spoločná interpretácia oboch názvov ako súborného metaforického označenia ľudí, ktorí sú v nejakom zmysle iní, odlišní, vystupujúci z očakávaného poriadku vecí; ľudí, ktorí sa nemôžu a občas ani nechcú včleniť do usporiadaného spoločenského systému. Nemýľme sa však, nie sú to žiadni romantickí rebeli, vlastne ani žiadni outsidersi či nebodaj asociáli. Ich nevyriešený a azda aj neriešiteľný konflikt so spoločnosťou nie je žiadnym titanským bojom, skôr trápny nedorozumením. Ich spor s okolím je nenápadný, nechcený a pre ostatných ľahko prehliadnuteľný, lenže pre dotyčné postavy práve preto náročný, vyčerpávajúci. Banalizuje sa tu nielen ich konflikt so svetom – pre ostatných taký zanedbateľný, a pre ne predsa nevyhrateľný – ale tiež celý ich život, v ktorom už na nič okrem tohto smiešne malého sporu so svetom niet času ani síl. S banalitou každodennosti konfrontujú autorky svoje postavy prakticky neustále a zároveň s ňou pracujú rafinovane významotvorne. Ak sa napríklad v Gibovej próze výnimočne objaví taký nebanálny, závažný motív ako smrť, je ihneď odsunutý na perifériu textu, do sféry nezaujmu. A hoci sa ako echo vracia aj do ďalšej prózy, tak len ako vedľajší, nepodstatný motív, ktorý novým postavám slúži len ako námet na prázdny rozhovor: „Dajakú ženu tu včera na križovatke prešlo auto, si čítala?“ (s. 42).

Ak majú čosi spoločné názvy oboch kníh a typy charakterov, ktoré tie názvy signalizujú, tak podobnosti pochopiteľne nájdeme aj v problémoch či „problémoch“, ktoré ich postavy riešia. Hrinovej i Gibovej ženy-tridsiatničky, lebo o tie tu ide v prvom rade, rozmyšľajú vlastne od úvodu oboch kníh celkom rovnako, až zameniteľne – napríklad o prichádzajúcich vráskach. V Hrinovej knihe hneď na tretej strane textu: „*Vanda si určite všimla jej vrásky, ktorá ona sama na sebe pozoruje od dvadsiatich siedmich a teraz v tridsiatich dvoch sú už celkom viditeľné*“ (s. 13). A v tej Gibovej rovno v tretej vete: „*Simona raz videla dokument, v ktorom súdny patológ konštatoval, že obeť mala tridsať plus, čo zistil vďaka pozdĺžnej vráske; od tej chvíle nič nebolo desivejšie ako pozdĺžna vráska*“ (s. 7).

Ich tridsiatničky s detekovanými vráskami sa, samozrejme, musia tiež objednávať na psychoterapiu – ani v tom žiadny rozdiel medzi knihami nenájdeme. Gibovej tridsiatnička s komickou hyperbolizáciou uvažuje, že sa „*musí objednať k psychoterapeutke, lebo všetky ženy po tridsiatke musia, proste musia mať terapeutku; žena po tridsiatke bez terapeutky skrátka neprežije*“ (s. 7). Hrinovej tridsiatnička akoby priamo k tomu lakonicky dopovie: „*Muž si zaplatí kurvu, žena psychoterapeuta*“ (s. 135).

Hrinovej i Gibovej prevažujúce protagonistky sú single, bezdetné a musia okoliu odpovedať na otázky: „*Ty nechceš dieťa? Prečo nechceš dieťa?*“ (Gibová, s. 13). Vybavujú si teda aspoň hypotéky, ktorých uzavretie by malo predstavovať akýsi životný zlom, prechod do vyššieho štádia dospelosti. Dbá sa tu na ekológiu, bio autenticnosť zeleniny a ochranu zvierat; okrem vizáže a kí sa rieši vzťahová „*chémia*“, internetové zoznamky, vychytené pornostránky, psychiatrické diagnózy a ochota či neochota chodiť do dobre platených, no inak neuspokojivých zamestnaní v právnických kanceláriách a korporáciách. V oboch knihách sa pracuje v „*houmofise*“, ale môže to byť – aspoň krátkodobo – aj „*openofis*“. Sú tu lesby a gejovia, ich neakceptujúci rodičia aj akceptujúci heterosexuálni rovesníci neúspešní zasa pre zmenu vo vlastných pokusoch o vzťahy. Sú tu ľudia nedramaticky nešťastní a netragicky nespokojní. Ľudia prvosvetovej banality, z ktorej niet úniku.

Hrinová i Gibová píšu o svete, ktorému rozumejú, ktorého sú evidentne aj samy súčasťou. Píšu o mestských čudákoch, s ktorými samy žijú, o ľuďoch, ktorí sa sami pokladajú za spoločenských jednorožcov a eklektických bastardov, na ktorých sa síce nalepilo všeličo, ale nič z toho nevytvára ich identitu. A nič nenasvedčuje tomu, že by medzi týchto mestských čudákov nezaraďovali autorky aj samy seba. Áno, v tomto zmysle píšu obe prózy subjektu, osobnej výpovede, prózy autoidentifikačné a možno aj tak trochu autoterapeutické.

Vo viacerých kritických ohlasoch sa pri oboch knihách uvažovalo okrem artikulácie skúsenosti osobnej aj o výpovedi nadosobnej, generačnej. Aj pri tejto komparácii by k takémuto generačnému pohľadu mohlo okrem veľmi podobného ročníka narodenia oboch autoriek zväzdať aj takmer všetko z toho, čo bolo o životných peripetiách ich postáv povedané vyššie. Áno, bolo by možné vyhlásiť tieto prózy za akúsi generačnú výpoveď, zároveň by to však bolo nespravodlivým obmedzením potenciálu týchto kníh. Veď napríklad postavy z Hrinovej azda najsilnejšej záverečnej poviedky Klebeta sa vymykajú z generačného rámca ostatných próz, a predsa trpia rovnakou osamelosťou – aj keď z trochu iných príčin.

Hrinovej a Gibovej prózy nie sú žiadnym naivistickým záznamom vlastnej či skupinovej skúsenosti; sú to produktívne štylizované literárne výpovede schopné dotýkať sa podstaty súčasnosti a zároveň si zachovávať ironický nadhľad a odstup. Nie sú však rovnaké, skôr ukazujú, že k tomu istému sa dá prísť rôznymi cestami. Barbora Hrinová predstavuje v tomto zmysle melancholický a introvertný variant, zatiaľ čo Ivana Gibová variant energický a extrovertný.

Hrinovej introvertný pokoj z nej robí skvelú pozorovateľku. Dokáže s odstupom, akoby zboku sledovať problémy ľudí svojej doby a zároveň kriticky prehodnocovať aj to, čo sme zvyknutí automaticky prijímať. Je schopná jemne rozoznať mechanizmy moci a hierarchickej organizácie rodiace sa aj v liberálne naladených komunitách a tiež uvidieť ľudskú drámu skrytú pod vyprázdnenou každodennosťou (oboje napr. v poviedke Sladká).

Gibovej extrovertná bujarosť zasa čitateľa presvedča, že nič netreba brať príliš vážne – ani sám život. Jej kniha je oslobodzujúca, akoby v nej neplatili žiadne pravidlá. Miešajú sa tu žánre, témy, vedomá povrchnosť s intuitívnou hĺbkou, slová jemné aj drsné občas nahrádzajú komiksové obrázky, postavy rôznych mladých žien sa zlievajú do jednej. Jediným pevným pravidlom je tu štýl. Áno, je to kniha neprehliadnuteľného štýlu – literárneho aj životného.

Odlíšnému autorskému temperamentu zodpovedajú aj odlišné protagonistky. Hrinovej vzťahovo deprivovaná žena si nemôže „*spomenúť, kedy ju naposledy balil nejaký chlap, a keď sme už pri tom, ani nejaká žena*“ (s. 152). Zatiaľ čo tá Gibovej sa celkom spokojne a veselo „*ožratá bozkáva s hocikým*“ (s. 69), a ak sa vôbec v erotických kontaktoch nejako obmedzuje, tak len preto, že „*ju to vlastne vždy bavilo iba vtedy, keď ju ešte nemilovali, alebo už nemilovali*“ (s. 84). Lenže aj Gibovej bonvivánka si napokon musí – i keď svojimi slovami –, povedať vlastne to isté, čo Hrinovej asketička: „*Do piči, čo je toto za život? Frajera nemám, robím tu medzi jebnutými ľuďmi, vkuse slopem a masturbovala som naposledy pred mesiacom*“ (s. 127). Rôznymi cestami tak obe dospievajú prakticky do rovnakého bodu. Pretože obe dokážu pracovať s bezvýznamnou povrchnosťou tak, že sa z nej stáva plnovýznamová literatúra.

Ešte aj slabiny majú ich knihy podobné. Obom dokáže ublížiť, keď ich autorky občas zbytočne zatlačia na inak spoľahlivo a presne režuú pílu. Ak je Hrinová silná vo vytváraní charakterov s jemným, no i tak spoločensky diskvalifikujúcim defektom, tak o túto silu prichádza práve tam, kde tieto defekty zbytočne zväčšuje, vizualizuje, stelesňuje (najmä v možno najvýraznejšej, no zároveň najtriviálnejšej poviedke Chémia). A obdobne pri Gibovej. Ak je jej zrejmom prednosťou spontánne uvoľnené, no pritom rafinované korigované rozprávačstvo, tak na pár miestach (najmä poviedky Svätá púť) sa mimoriadna chuť rozprávať už javí ako neefektívny verbalizmus.

Tieto zaváhania sú v oboch knihách také drobné, že sa nimi ani netreba zaoberať. Oveľa príznačnejšia je napríklad ich spoločná schopnosť nadhľadu. Ak Hrinovej tridsiatnička nájde vo svojom pubertálnom dievčenskom denníku premúdrenej kozmologickej otázky, tak na adresu svojho dnešného dospelého ja s ironickým odstupom skonštatuje: „*Teraz si kládie(me) približne rovnaké*“ (s. 36). Lenže zásadné otázky o svete a ľudskej existencii v ňom aj pri všetkej ironii ostávajú a s nimi aj rovnako zásadná – a nespĺniteľná – požiadavka jednej z Gibovej postáv: „*Ale ja chcem, aby moja činnosť mala zmysel*“ (s. 124).

22. 8. 2022 11:08

O problémoch prvého sveta... | Plav

Zmysel sa však v povrchnom svete prvosvetovej banality objavuje už len ťažko a pointou je tak v oboch prípadoch – absencia pointy. I tak je to pointa presvedčivá a zmysluplná. „*By ma zaujímalo, čo za životy vedú títo tridsiatnici bez pointy, čo furt hľadajú nejaký zmysel života – a nič,*“ (s. 164) píše sa v závere knihy Ivany Gibovej. Kto tú knihu čítal – a k nej aj knihu Barbory Hrínovej – ten už vie, čo za životy to vedú.

(Peter Darovec pôsobí na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.)

Publikované: 11/26/2021